

УДК 911.52 (477.85-22)

Танасюк М.В., Цапок І.Л.

Ландшафтні комплекси території села Іспас та їх антропогенна перетвореність

Великомасштабні дослідження показали, що ландшафтні комплекси досліджуваної території с. Іспас представлені наступними основними групами місцевостей та урочищ: заплавні; терасові; днищ долин малих річок; схилів; вододільні та реліктові.

Ключові слова: передгірські ландшафти, ландшафтні комплекси, місцевості терас, природо-користування.

Танасюк М.В., Цапок И.Л. Ландшафтные комплексы села Испас и их антропогенное преобразование. Крупномасштабные исследования показали, что ландшафтные комплексы исследованной территории с. Испас представлены следующими основными группами местностей и урочищ: пойменные; террасовые; днищ долин малых рек; склоновые; водораздельные и реликтовые. **Ключевые слова:** предгорные ландшафты, ландшафтные комплексы, местности террас, природопользование.

Tanasiuk M.V., Tsapok I.L. Landscapes the village Ispas and anthropogenic changes. Large-scale studies have shown that landscape complexes with study area. Ispas presented the following main groups of areas and tracts: floodplain, terraces bottoms of the valleys of small rivers, slope, watershed and relict. **Keywords:** foot-hill landscape, landscape complexes, areas terraces nature.

Передгірські ландшафти – специфічний клас ландшафтів, що знаходяться на контакті між рівнинними та гірськими природно-територіальними комплексами. Вони відзначаються певними специфічними рисами – складною геологічною будовою, різноманіттям форм рельєфу, значною диференціацією ґрунтового-рослинного покриву тощо [4].

Оскільки передгір'я – території добре освоєні, відповідно потребують вивчення. Так, особливості ландшафтної структури та довготривала історія освоєння передгірських територій зумовили тут формування різноманітних форм природокористування (сільськогосподарська, лісогосподарська, поселенська, водогосподарська, дорожньо-транспортна та інші). В залежності від особливостей ландшафтних комплексів, кожній з цих форм притаманна значна територіальна диференціація.

Природокористування є однією із найважливіших форм взаємодії суспільства і природи, при якій можливо досягти максимальних результатів у використанні, відновленні та збереженні природно – ресурсного потенціалу ландшафтів, або їх окремих компонентів. Природокористування базується на цілеспрямованому вивченні природно-територіальних комплексів і враховує закономірності їх розвитку та динаміку під впливом природних та антропогенних чинників.

Саме ландшафтознавчі дослідження спрямовані на вивчення особливостей та закономірностей ландшафтної організації території з метою розробки науково обґрунтованих заходів раціонального використання природних ресурсів.

Великомасштабні дослідження здійснювались на території ключової ділянки «Испас». Вона знаходиться в північно-західній частині Вижницького адміністративного району Чернівецької області, на правому березі р. Черемош. В геологічному відношенні досліджувана територія знаходиться в Прикарпатській депресії, яка заповнена породами міоцену, що перекриті четвертинними відкладами.

Клімат території, в цілому, помірно-континентальний. Літо з температурою вище 15°C встановлюється в кінці травня. Середньомісячна температура найтеплішого місяця липня становить 18-19°C. Перші осінні заморозки починаються в першій декаді жовтня, а тривалість безморозного періоду 130-150 днів. За вологозабезпеченням територія належить до зволоженої зони. Річна кількість опадів коливається в межах 675-760 мм. Ґрунтовий покрив представлений трьома типами ґрунтів: дерново-підзолистими, дерновими й опідзоленими.

Гідрографія території представлена річками Черемош і Міходерка, а також струмками, ставками та тимчасовими водотоками. Живлення струмків і річок носить змішаний характер, тобто воно відбувається як за рахунок поверхневих талих та дощових вод, так і за рахунок ґрунтових і підземних вод, причому більша

частина припадає на підземні води.

Фоновими ландшафтами на досліджуваній території є місцевості терас річки Черемош та урочища давньоалювіальної рівнини Багни.

Північно-східна та північна частина території села Іспас розташована на заплаві, першій та другій терасах р. Черемош. Заплава простягається з південного заходу на північний схід, ширина змінюється від 100 м на південному заході до 1 км у районі с. Іспас. Складена валунно-галечниковим матеріалом. Представлена низькою і високою заплавами.

Перша тераса (10-12м), шириною від 1км на південному заході до 600 м на північному сході. Це слабонахилена ділянка (0-1°) північно-східної експозиції. Алювіальна гравійно-галечникова товща залягає на цоколі синьо-зелених неогенових глин.

Друга тераса річки Черемош – це слабонахилена ділянка північно-східної експозиції висотою 25 м. Її ширина коливається від 600 м на південному заході до 250 м на північному сході. Алювіальна товща представлена чергуванням піску та валунно-галечникових відкладів. Верхній горизонт утворюють світло-жовті, грубо-пилуваті карбонатні суглинки. Дана тераса використовується під сільсько-господарські угіддя, населені пункти та дороги.

Третя тераса піднімається над другою досить крутим уступом (7-10°). Відносна висота 40м. Ця тераса чітко виражена в рельєфі і має рівнинний характер, хоч в багатьох місцях вона розчленована боковими притоками р. Черемош. У кількох місцях вона пересікається глибокими (3-5 м) балками з обривистими і крутими короткими (3-10м) схилами. В геологічній будові з поверхні на значну глибину залягають лесоподібні суглинки, під ними галечник.

Високі четверта і п'ята тераси являють собою схили крутизою 5-7° північно-східної експозиції, також розчленовані балками. Ці тераси піддалися водній ерозії і зруйновані давніми і діючими зсувами. Зсувні схили характеризуються мікрорельєфом: западини, сходинки, чергування понижень з підвищеннями.

Четверта тераса піднімається над третьою крутим уступом (3-7°). Сама тераса має висоту 25 м, сильно розчленована правими притоками р. Черемош та іншими струмками. Тут є система гряд витягнутих з півночі на південь. В результаті глибокого врізання притоків ці гряди досягають висоти 70-100м і відрізняються складним і дуже дрібним розчленуванням своїх схилів – балками, ярами. Рівні ділянки тут майже відсутні й зустрічаються тільки вздовж струмків.

П'ята тераса піднімається над четвертою терасою крутим уступом висотою 20 м. Тераса сильно розчленована. Має вирівняні плоскі поверхні [1]. Корінний схил долини сучасного Черемошу простягається по території села Іспас з північного заходу на південний схід пасмом шириною 100 м на північному заході, розширюючись до 500 м у центральній частині і знову звужується на південному сході до 250 м.

На південь високі тераси переходять слабопологими й пологими схилами в Багненську долину. Багненська долина (долина пра-Черемошу) виділяється своїми плоскими, злегка хвилястими межиріччями; майже рівним, ледь нахиленим, слабо дренажним, досить широким заболоченим днищем долини, що мало відповідає розмірам сучасних водних потоків (річок Міхидри та Міходерки); великою потужністю галечникового алювію (майже 25 м), тощо [2, 3]. Загальний нахил долини із північного заходу на південний схід. В результаті різних фізико-

географічних процесів на досліджуваній території (південна частина с. Іспас) сформувались прямі, довгі (довжина становить більше 500 м) та середньої довжини (50-500 м) схили, з приблизно однаковими кутами нахилу (3-4°), що напрямлені до русла р. Міходерки. Глибина ерозійного розчленування складає, в середньому, 1,5 км/км², яри мають незначні розміри (глибина менше 0,5 м). Тут найбільшою ерозійною формою рельєфу є долина р. Міходерки.

Варто зауважити, що загальну картину структури ландшафтів досліджуваної території села Іспас ускладнюють долин бокових притоків та балок. Для них характерна витягнутість з південного заходу на північний схід. Ширина їх коливається в межах 200-300 м (рис. 1).

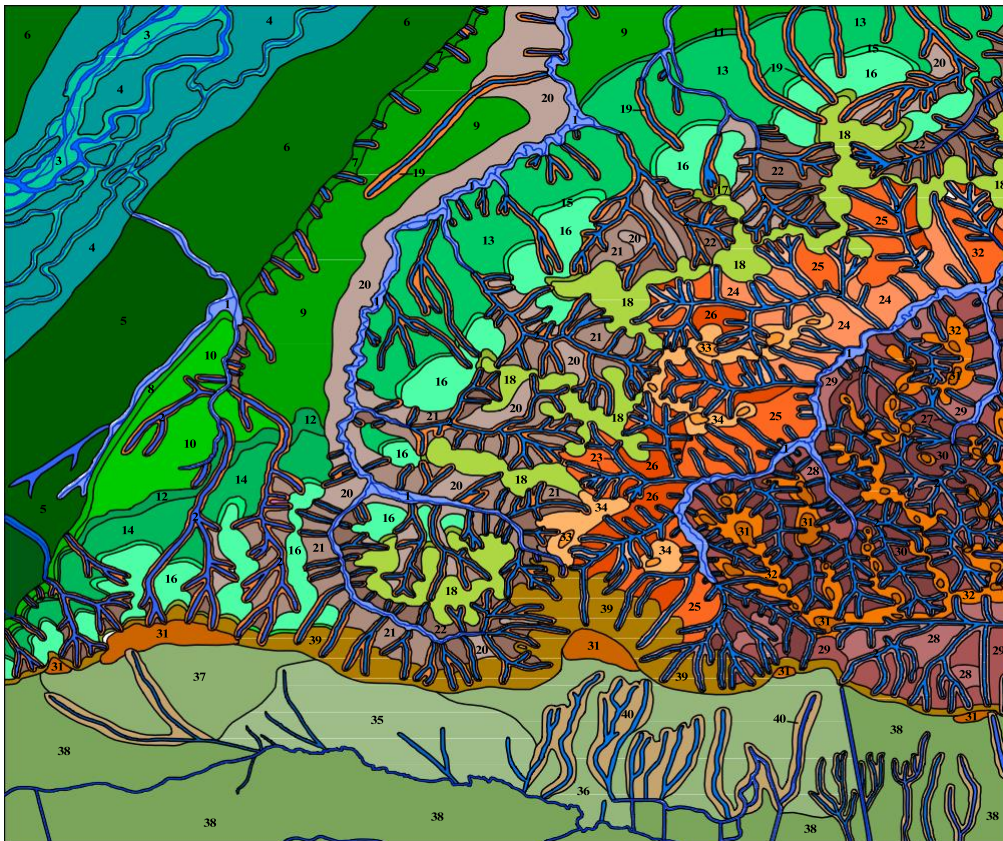

Рис. 1. Картосхема території ключової ділянки «Іспас».

Місцевості річкових долин, балок та ярів: 1. Широкі плоскі днища долин бокових притоків з дерновими глибокими легкосуглинистими ґрунтами під луками і лісами; 2. Днища долин балок і ярів з дерново-підзолистими поверхнево оглеєними сильнозмитими ґрунтами, під лісовою рослинністю. *Заплавні та терасові місцевості:* 3. Слабонахилена ділянка низької заплави північно-східної експозиції, складена алювієм з частково розвинутим ґрунтовим покривом під чагарниковою рослинністю; 4. Слабонахилена ділянка високої заплави північно-східної експозиції, складена алювіальними відкладами з дерновими неглибокими легкосуглинистими ґрунтами з чагарниковою рослинністю та частково розорана; 5. Рівна ділянка першої тераси з дерновими неглибокими легкосуглинистими ґрунтами, розорана під поселенськими системами та дорогами; 6. Рівна ділянка першої тераси з дерновими неглибокими легкосуглинистими ґрунтами розорана під поселенськими системами та дорогами; 7. Уступ другої тераси, складений алювієм (піщано-галечникові відклади) з нерозвинутим ґрунтовим покривом під чагарниковою рослинністю поселенськими системами та дорогами; 8. Уступ другої тераси, складений алювієм (піщано-галечникові відклади) з нерозвинутим ґрунтовим покривом під чагарниковою рослинністю поселенськими системами та дорогами; 9. Слабонахилена ділянка другої тераси північно-східної експозиції з дерновими глибокими середньозмитими ґрунтами під городами, луками та господарськими дворами; 10. Слабонахилена ділянка

другої тераси північно-східної експозиції з дерновими глибокими середньозмитими ґрунтами під городами, луками та господарськими дворами; 11. Уступ третьої тераси північно-східної експозиції складений сірими лісовими сильнозмитими ґрунтами, під чагарниковою рослинністю та забудовою; 12. Уступ третьої тераси північно-східної експозиції складений сірими лісовими сильнозмитими ґрунтами, під чагарниковою рослинністю та забудовою; 13. Третя тераса слабонахилена з сірими лісовими легкосуглинистими ґрунтами, під ріллею та поселенськими системами і ділянками з лучною рослинністю під пасовищами; 14. Третя тераса слабонахилена з сірими лісовими легкосуглинистими ґрунтами, під ріллею та поселенськими системами і ділянками з лучною рослинністю під пасовищами; 15. Уступ четвертої тераси з дерновими підзолистими поверхнево оглеєними слабозмитими ґрунтами під пасовищами, городами та лісом з буково-дубовою формацією; 16. Четверта тераса, з дерново-підзолистими поверхнево оглеєними середньозмитими легкосуглинистими ґрунтами, під пасовищами та частково будівлями і городами; 17. Уступ п'ятої тераси, з дерново-підзолистими поверхнево-оглеєними сильнозмитими середньосуглинистими ґрунтами, під лісом з дубово-грабовою формацією і культурними пасовищами; 18. П'ята тераса, з дерново-підзолистими поверхнево оглеєними легкосуглинистими ґрунтами, під лісом і частково пасовищами. *Місцевості схилів:* 19. Схили долин і балок, складені дерново-підзолистими ґрунтами під лісами, пасовищами і частково будівлями; 20. Пологі схили, складені дерново-підзолистими ґрунтами, під лісами, пасовищами і будівлями; 21. Спадисті схили, складені дерново-підзолистими ґрунтами, під лісами, пасовищами і частково будівлями; 22. Круті схили, складені дерново-підзолистими ґрунтами, під лісовими насадженнями та пасовищами; 23. Схили долин і балок, складені дерново-підзолистими ґрунтами під лісовими насадженнями, пасовищами і частково будівлями; 24. Пологі схили, складені дерново-підзолистими ґрунтами, під лісовими насадженнями, пасовищами і будівлями; 25. Спадисті схили, складені дерново-підзолистими ґрунтами, під лісовими насадженнями, пасовищами і будівлями; 26. Круті схили, складені дерново-підзолистими ґрунтами, під лісовими насадженнями та пасовищами; 27. Схили долин і балок, складені дерново-підзолистими ґрунтами під лісовими насадженнями, пасовищами і будівлями; 28. Пологі схили, складені дерново-підзолистими ґрунтами, під лісовими насадженнями, пасовищами і будівлями; 29. Спадисті схили, складені дерново-підзолистими ґрунтами, під лісовими насадженнями, пасовищами і будівлями; 30. Круті схили, складені дерново-підзолистими ґрунтами, під лісовими насадженнями та пасовищами. *Місцевості вододілів:* 31. Вододільні останці, складені суглинками, з дерново-підзолистими поверхнево оглеєними середньосуглинистими ґрунтами під пасовищами та лісами; 32. Схили вододілів, складені суглинками, з дерново-підзолистими поверхнево оглеєними середньосуглинистими ґрунтами під пасовищами та лісовими насадженнями; 33. Вододільні останці, складені суглинками, з дерново-підзолистими поверхнево оглеєними середньосуглинистими ґрунтами під лісовими насадженнями; 34. Схили вододілів, складені суглинковими відкладами, з дерново-підзолистими поверхнево оглеєними ґрунтами під городами; 35. Межиріччя долин Черемошу і Сірету, сучасний вододіл, плоска широка ділянка вододільної гряди з дерново-підзолистими поверхнево оглеєними легкосуглинистими ґрунтами, під лісовими масивами; 36. Багненська долина, плоске широке межиріччя з дерново-підзолистими поверхнево оглеєними середньосуглинистими осушеними ґрунтами під полями та пасовищами; 37. Широке межиріччя з дерново-підзолистими поверхнево оглеєними середньосуглинистими ґрунтами під пасовищами та городами; 38. Плоске широке межиріччя з дерново-підзолистими поверхнево оглеєними середньосуглинистими осушеними ґрунтами під городами, пасовищами та лісом; 39. Корінний схил долини сучасного Черемошу похила ділянка, з дерново-підзолистими поверхнево оглеєними сильнозмитими ґрунтами під лісом з буково-дубовою формацією; 40. Схили долин і балок, складені дерново-підзолистими ґрунтами під лісовими насадженнями та пасовищами.

Отже, детально розглянувши ландшафтні комплекси досліджуваної території, можна вказати, що в межах с. Іспас виділяються наступні основні групи місцевостей та урочищ: заплавні; терасові; днищ долин малих річок; схиліві; вододільні та реліктові.

1. Кожуріна М.С. Деякі питання геоморфології долини р. Черемош / М.С. Кожуріна // Наукові записки Чернівецького у-ту. – Т.13. – Серія географічна. – 1955. – Вип. 1. – С. 60-62.
2. Кравчук Я.С. Геоморфологія Передкарпаття / Я.С. Кравчук. – Львів: Меркатор, 1999. – 188 с.
3. Природа Чернівецької області / [за ред. проф. К.І. Геренчука]. – Львів: Вища школа, 1978. – 158 с.
4. Чернега П.І. Антропогенна трансформація ландшафтних комплексів Буковинського Передкарпаття / П.І. Чернега // Наукові записки Вінницького ун-ту. Серія геогр. – 2003. – Вип. 5. – С. 12-16.